

Светлана Шеатовић
Институт за књижевност и уметност, Београд
svetlana.seatovic@gmail.com

UDK 2:821.163.41-32.09 Andrić I.
Оригинални научни рад

КО ЈЕ АНИКИН БОГ?

У раду анализирамо лик Анике из приповетке „Аникина времена” као модел жене у Андрићевим прозним делима која се супротставља патријархалним и православним начелима. Кроз лик Анике, младе жене која је лепотом остала заточеник сопствене лепоте, ината и трагичног краја, у тексту ћемо указати на основна начела патријархалне средине. Однос патријархалних начела, двојног порекла Анике, по мајци бугарског порекла из Видина, и религијског начела православне цркве у малом босанском месту Добруну где ћемо интердисциплинарном анализом показати коме и чему се моли Аника и ко је њен Бог.

Кључне речи: патријархат, православље, паганство, бајка, страст, мржња.

Чудо! Од толике лепоће ништа није остало
Иво Андрић „Аникина времена”

Аника је јунакиња која већ рођењем припада, по пореклу према мајчиној линији, другој средини јер је отац њену мајку довео из Видина. Тиме се сасвим дискретно у историји порекла једне јунакиње поставља први узрок двојног припадништва различитим друштвеним

и националним срединама. То доводи до узрока делимичне социјалне издвојености Анике у основама њеног порекла. Андрић је веома често прибегавао фомирању ликова који носе двојност порекла националног и религијског и тиме су његови јунаци као Тамил били извор трагичких раздвојености и подељених личности. Такве националне и религијске подељености доводиле су јунаке у сукобе са средином и најчешће до трагичног исхода. Ипак, поред порекла које прати Анику и које Андрић није сместио у први план узрока њеног „одметања” од средине, јунакиња је доживела и први емотивни слом. Тај емотивни расцеп и одбијање представља се у лику Михајла који се двоуми у својим намерама што Анику доводи у стање беса, ината и разјарености која ће произвести трансформацију јунакиње у облик негативног, религијски, културолошки и друштвено неприхватљивог статуса. Аника постаје облик ђаволског бића у хришћански смиреној и уређеној средини. На суштинско питање „Ко је Аникин Бог?” одговарамо из угла социјалне, религијске и емоционалне позиције: 1. Социјална издвојеност и порекло су први услови њене посебне позиције; 2. „Појављивање” Анике увек је повезано са највећим православним празницима и ту налазимо религијски отклон и инат према друштвеној заједници; 3. Однос према Михајлу и бол због одбијања изазвани су структуром личности и психолошким профилем јунакиње.

У првим реченицама приповетке „Аникина времена” читамо како се мењају друштвене околности и расте глад за бољим животом што припада типичном Андрићевом поетичком поступку историјског и друштвеног контекста у који нас уводи приповедач:

Шездесетих година прошлог столећа продирао је и у најудаљеније крајеве ове земље неодољива али јака жеља за знањем и бољим животом који знање и просвећеност доносе собом. Ни Романија ни Дрина нису могле спречити да та жеља не продре и у Добрун и не озари и по па Косту Порубовића. (Андрић 1971: 155)

Мада ће нас приповедач вратити чак до прадеде по па Вујадина, добрунског проте Мелентија и сећање на Аникина времена у доба када се појавила ова необична жена забележио је Мула Мехмед описујући њену појаву са побуном раје у београдском пашалуку:

Те исте године проневаљали се у касабима једна жена, влахиња (Бог нека помете све невернике!), и толико се оте и осили да се њено неваљалство прочу далеко изван ове наше вароши. Многи су јој мушкарци, и млађи и старији, одлазили, и многа младеж ту испоганила. А била је наметнула и власт и закон под ноге. Али се и за њу нађе рука, и тако се и она скруши по заслуги. И свет се опет доведе у ред и присети бојних наредаба. (Андрић 1971: 167)

На тај начин Андрић преко посредног извора и старог записа као архитекста, а потом и сећања касаблица уводи Анику и њено време пред приповедача. Веома је важно видети већ у овом архитексту у приповеци да се Аника помиње и пре овог цитата као неко ко је забележен у Мула Мехмедовој бележници са помрачењима Сунца и Месеца, вестима да се у Немачкој родио ђаво и да је затворен у флашу, а није већи од педља, али и вести о Бонапарти и другим догађајима у свету које је могао да забележи овај учени човек. Поред ових по-

средних веза са фаустовским идејама, могућих конотација са малим чудовиштем Бонапартом који је пробио Европу, Аника се уводи у основном архитексту као поетички облик бајке у којој је неко нарушио савршени склад, унео низ немира и невоља, а потом је све опет доведено у ред у касабима као и у свакој бајци где се на крају враћа нарушена равнотежа. Аника у самој белешци као параисторијски документ, а у поетичком облику архитектста Муле Мехмеда добија особине ђаволског бића, извор је немира, нове власти која није „од божје воље” већ од „поганости” и „неваљалства”. Аника је обележена као Влахиња и читаоцима је јасно да је реч о жени хришћанског порекла, али пошто је њена мајка била од Видина ми само можемо претпоставити да је евентуално и њена мајка била Влахиња као припадница етничке групе на Балкану. То доводи до различитих нагађања у генетском одређењу Анике, а веома је занимљиво да нам Андрић доноси прву вест преко приповедача који уноси најстарији запис управо од Муслимана, а не од Аникиних сународника. На ову приповедачку позицију тј. први извор који нам нешто казује о Аники могао би вероватно да нам одговори сам Андрић зашто је изабрао баш да говорник и записивач „најпоузданијег и јединог записа” поред народних причања о девојци која се одметнула и покорила вишеградску касабу налазимо само у Мула Мехмеду. Поред читања овог записа у дућану Мула Ибрахима приповедач јасно каже да је то изазвало сећања оних који су о томе слушали у детињству. Тако се већ круг и низ извора око Анике и њених времена плете од Мула Мехмедовог записа из времена „када се побунила раја у београдском пашалуку”, преко јавног читања тог записа Мула Ибрахима, Мула Мехмедовог унука, до народних причања која можемо теоријски увести у облик легенде. Пред нама се налазе

архитекстуални запис заснован на поетици бајке, јавно читање тог записа пред касабима млађим бар две генерације од Анике и легендарно причање становника касабе и њихових варљивих сећања како су и када и од кога чули о том догађају. Тиме прича о Аники расте из архитектстуалног записа мутевелије Мула Мехмеда који је живео сто и једну годину, из јавног читања тог старог записа у дућану његовог унука и народних причања, сећања, легенди формирајући најстарије и једноставне књижевне облике засноване на поетичким одликама бајке, легенде и моделу старог текста на коме ће се развијати од осамдесетих година 20. века постмодерна поетика. Аника се већ на првим страницама приповетке спушта у најстарије и паганске облике деловања и религијских веровања, па се тиме могу представити обриси њеног религијског и карактерног веровања у једног Бога који је бог освете и манипулације друштвеном средином. После уводног дела везаног и за сећање како је Аника завладала и слудела породицу добрунског проте Мелентија приповедач нам казује да је ова лепа жена „[...] ратовала са целим хришћанским светом и свима световним и духовним властима”. Аника се опет и без јасних доказа смешта у оквире друштвене и хришћанске отпаднице и оне која се усмерила најпре против хришћанске власти, а против и свих осталих облика власти. Тако је јунакиња обележена као ђаволско, луциферско биће које није било само грешно и моћно већ антихришћанско по свим својим облицима деловања. Смиривање вароши у којој је „орвала” догађа се тек после њене смрти која се може представити као облик хришћанске легенде о убијању аждаје или структури бајке¹ по Владимиру Проупу и функцијама

¹ Видети опширније о морфологији бајке у области народне књижевности: Владимир Проуп, *Морфологија бајке*, превели Петар Вујачић, Радован Матијашевић, XX век, Београд, 2013.

које се на крају налазе у коначном успостављању равнотеже тек убиством или нестанком „страног” бића у уређеном складу једне приповедне целине:

Аникина неочекивана погибија изменила је варош из основа. После оваквог нереда и расула, изгледала је невероватна брзина којом се све у касабџи враћало у стари ред. Нико се није питао како се појавила та жена, зашто је живела, шта је хтела. Била је штетна и опасна, и сад је убијена, покопана, заборављена. Касаба, која се била пореметила и подлегла привремено, може опет мирно да дише своји старим, правилним дахом, да мирно спава, да слободно гледа. Ако се опет појави нека таква или слична напаст – а појавиће се кад-тад – касаба ће се опет борити и носити с њом док је не саломи, не покопа, и не заборави. (Андреј 1971: 220)

Дакле, на крају Аникиног трагичног завршетка друштвена средина, уређен систем, затворена целина патријархалног света у коме су странци увек странци и сви они који одбијају успостављени систем пре или касније по законима касабџе морају бити убијени, одстрањени и заборављени као толики негативни јунаци народних и уметничких бајки.

1. Социјална извдојеност – другост Анике и њене породице

Друга одредница која обележава Анику везана је за наш први став у коме се описује Аникина породица и инсистира на чињеници да је њен отац пекар због неког злочина робијао шест година у Видину и после одслужене казне вратио се са другом ружњикавом „женом из света” Анђом. Аникина мајка није била прихваћена у

средини у коју је дошла, а и сама је била смирена израза „[...] са нечим отменим, туђинским и уплашеним у држању”. Тако се Аникино порекло опет везује за мајчино порекло које је било „страно”, а патријархални свет никада не прихвата странце у свој простор због страха, предрасуда и других облика сујеверја или непросвећености. Круг патријархалног света је круг врло чврстих и јасних граница. Аникина мајка је чак имала надимак Видиника по месту порекла, а већ прво дете које је родила је било малоумно. Биће то Аникин брат Лале, пекар као и отац. У периоду одрастања Аника није била примећена што опет представља један од модела Пепељуге или црног лабуда толико присутног у нашим народним, али и уметничким бајкама. Изопштеност јунакиње, „страност” делом њеног порекла, малоумност старијег брата и опис Анике као „[...] девојчице са великим очима, пуним неповерења и пркоса” одређују јунакињу у сферу сраности, зачудности, неодређености, нестабилности. Све су то претпоставке за структуру лика у народним бајкама и легендама. Та заборављена и слабо примећена девојчица појављује се пред народом на највеће црквене празнике у Добруну. Цео ток Аникиног успона, врхунца и коначног пада везан је за највеће православне празнике, а врхунци су били увек везани за Богородичине празнике. Такав развој Анике као полустранкиње у Добруну и целој касабџи је Андреј већ успешно увео укрштајући њено порекло, социјалну „другост”, али и увођење у уређен систем црквених празника у православној цркви који су представљали облике народних сабора и јавних окупљања. Тиме су празници били више од верског окупљања народа, а то је лико Анике дало на замаху да се управо на тим

утврђеним и добро већ вековима познатим обичајима² појављује, бива примећена и да баш ту где је најдубље језгро патријархалне православне заједници уноси немир и нарушава равнотежу. Андрић је кроз Аникина појављивања на црквеним празницима Анику извео на сцену пред народ, касаблице и на форму поетичких одлика бајке нарушавао утврђени систем вредности. Аника је излазила из сенке и улоге црног лабуда, полу-странкиње, Пепељуге развијајући своју лепоту, а потом и барјак славе, силе и моћи.

2. Аникин успон и хришћански празници

Аника се први пут „појавила у зиму на Богојављење” у цркви у Добруну, а развој њене особене лепоте се везује за чињеницу „да је из туђег света”. Појава Анике пред народом у цркви када ће први пут бити посебно запажена везана је за Богојављење, један од највећих хришћанских празника везаних за низ од Божића до Светог Јована. Богојављење је празник у коме се верници окрећу небу да би видели јављање Божјег лика и тиме се спремили за следећи велики празник Св. Јована Крститеља. Такође, то је дан када је народ долазио у цркву да би узео богојављенску водицу за коју се веровало да има чудесну и исцелитељску моћ. Лепота којом је засенила цркву баш на Богојављење Аника је скренула пажњу на себе, али и на свој лик и то у тренутку када је све обасјано светлошћу Богојављенске ноћи.

Било је заиста као да је стигла из друге вароши, из туђег света. А Аника је прошла кроз светину пола-

² Видети: Веселин Чајкановић, *Мит и религија у Срба*, СКЗ, Београд, 1973.

ко, новим кораком у новом лику, не гледајући ни преда се и ни у кога од оних што су у њу гледали, него право у врата на порти према којима је ишла. На вратима се сусрете, судари готово, са једним мушкарцем. То је био Михаило Николин, звани Странац. Малко се збунеше и зауставише, више он него она, и пређоше праг, једно мимо другог, готово у исти мах. (Андрић 1971: 169)

Биће то први сусрет са Михајлом на Богојављење на прагу цркве и Андрић инсистирањем на преласку прага, али и његовој заслепљености Аникиним ликом ово двоје младих доводи у просторе митског, али хришћанског светог простора преласка прага и то црквеног. Све то доводи до низа облика иницијација у нашој култури од најстаријих паганских времена до хришћански канонизованих простора цркве. Поред облика прелаза на коме се сусрећу Аника и Михајло ту је и његов симболички надимак Странац. Аника која се перципира у средини посредством приповедачевог инсистирања на њеној необичности као да је из другог, страног света и друге вароши и момак Михајло познат средини носи надимак Странац. Михајло је, такође, стигао из друге средине, из околине Призрена код вишеградског занатлије Николе. Поред добре адаптираности већ шест година је носио назив Странац. Другост, страност и страшно порекло, али то значи само територијално, не сасвим и верски и национално Анику и Михајла издвајају у овој затвореној средини. Њихов сусрет је кобан и због низа прелаза, иницијација и страности, другости, различитости веома брзо узроком Аикиног беса и поковања друштвене средине сопственој вољи. Од тог Богојављења Аника се задевојчила, а пред касабом је деловала другачије и ликом и оделом од осталих. Тако

се јунакиња од споредног, невидљивог или ружњикавог црног лабуда развија физички и ментално у лепотицу коју више нико неће моћи да заборави. Статус задевојчене значио је позицију девојке која је сада на мети свих погледа и процена, а у патријархалној заједници с почетка 19. века то је значило могућност удаје и коначног решења које је желела свака девојка. Од тог Богојављења Аника је постала сасвим обузета собом, својим телом, неговала се и њена сујета је само расла из дана у дан: „Тако је брзо пролазило време, лето, јесен и поново зима.” За само годину дана од тог Богојављења Аника је постала једна од најпожељнијих девојака у касоби. Само година дана после тог објављивања Аника је изгубила оца, а 6 месеци касније и мајку. Смрт родитеља Анику посебно ојачава јер остаје са малоумним братом који је наставио рад у пекари. Аникина једина мисао је била удаја за Михајла и прво велико објављивање пред народом биће управо на Ђурђевдан. Од тог Ђурђевдана наредних годину и нешто више све до Мале Госпојине наредне године Аника ће завладати касабом. Андрић је веома прецизно Аникин развој, успон и пад везивао за највеће православне празнике што представља и временски ток по коме је народ у тим временима мерио време, а веома често и према вегетативним токовима, од пролећа до јесени, од јесени до зиме и тако редом. Уклапајући Аникин успон и бес са хришћанским празницима који су носили и наслеђе паганских празника ова јунакиња као зла ког влада и бива заборављена као и свака зла сила о којој се по народним веровањима говорило мало или нимало само да се не би поновила.

Последњи услов који Аника поставља Михајлу после више од годину дана је одлука да ли ће отићи са њом на ђурђевдански теферич или не. Аника као јунаци који стављају пред искушење друге ликове у бајкама

поставља три пута питања Михајлу и добија три пута негативан одговор. Негативан одговор Михајла као антиподног јунака у односу на Анику изазива инат и „преобраћење” које приповедач назива њеном „објавом”. То је кључни обрт који се догађа у оквиру приче у причи и сећања на времена кад је Аника „владала и обрнула свијетом”:

Тај Ђурђевдан остао је у сећању света као дан кад се Аника објавила. Отада па до илинданског вашара, она је потпуно развила барјак. Отворила је кућу мушкарцима; набавила неке две сеоске скитнице, Јеленку и Савету, да јој буду као дворкиње. Од тог времена па за годину и по дана, она је смишљала зло и несрећу као што други свет мисли о кући, о деци и хлебу, жарила је и палила не само по касоби него по целом кадилуку вишеградском, и изван њега. (Андрић 1973: 183)

Са аспекта поетике бајке идиличност *лейоше* која страда јер јој није узвраћена и религијског питања које је уграђено у традицијску слику патријархалног друштва с почетка 19. века лепота се преобраћа у мржњу због неузвраћене љубави! Аникин Бог је бог неузвраћене љубави и дубоке различитости коју носи својим рођењем и мајчиним пореклом. Неузвраћена љубав у свим њеним појавним облицима је та сила која изазива и мржњу према себи, свету и шаље поруку Михајлу. Аника је као мала и ружњикава девојчица израсла у лепотицу и већ је тиме задала ударац средини која је није примећивала. Михајлова неодлучност заснована на дубоком осећању кривице за убиство Крстиничиног мужа је била тамна сенка и још једна зла коб која му није дозвољавала да се отргне од таме унутрашњег

оцећаја кривице и крене у смеру светле и чисте љубави. Михајло је у Аникиним очима видео ону силу и ватру коју је видео и у очима Крстинице када је саучествовао у убиству њеног мужа. Тама Михајлове тајне није била позната Аники и у том трагичком неспоразуму израста још већа и дубља трагедија за Анику, Михајла и целу вишеградску касабу. Михајло ће изаћи из Аникине куће и опрати руке под чесмом у дворишту над каменим коритом симболички као што ће Понтије Пилат опрати руке пред распећем Христа. Низ религијских, хришћанских симбола злочина и казне, невиног страдања и трагичког неспоразума у вештини Андрићевог приповедања добијају сложену и слојевиту текстуру премрежену нитима народних веровања, хришћанских празника и симбола, али и карактерних црта женских ликова. Двоје странаца или полустраница у касаби унели су немир својим неспоразумом, тајнама које су скривали и запалили пожар у затвореној и уређеној варошкој средини. Дакле, Аникин обрт у правцу ината и луциферског завођења, а треба се само сетити да је и сам Луцифер био најсјајнији анђео и, истовремено, највећи отпадник у хришћанству, представљају протест оних и издвојених и најлепших којима је ускраћена позиција водећег и моћног бића у друштву. Анику стога неће прогонити само Михајлово одбијање већ и одбијање средине да је призна као најлепшу и најотменију девојку у касаби. Тај обрт или преврат догађа се у правцу фаустовског смера који је бол због неузвраћености и без јасних узрока које неће препознати средина. У време Ђурђевдана када Свети Георгије убија аждају, али наступа и нови вегетативни циклус значајан за руралну средину и према коме се организовао живот нашег народа и у претхришћанском добу, а потом и у наставку и хришћанском добу је симбол рађања

новог света и нових односа у њему. Био је то дан када је Аника „развила барјак” и „смишљала зло и несрећу”. У наредним месецима Аника ће бити именована као „жена отпадница”, а њена кућа је „логор” што нам призива асоцијације на рат, поробљавање и формирање сатанског света. Због тога ће она постати „и паша и владика” и тиме ће ујединити све облике власти, световне и духовне у малој вишеградској касаби. После низа мушкараца које је завела, и то различите старосне доби, порекла, материјалног статуса, Аники је на путу успона остао само још један једини мушкарац који би био њена симболичка победа у друштвеној средини. Аника не може опростити ни Михајлу на три пута попућеном питању и жељи да буде његова, али ни себи што то није успела. Тако се њен бес и егзистенцијални немир шири кроз „логор” да би најкрупнија зверка био Јакша. То није био случајан плен јер је Јакша син добрунског протеза! То је био удар на највишу црквену и локалну и духовну власт ко изазов који је значио ударац у само језгро хришћанског уређеног света. Фаустовска природа Аикиног повређеног бића је морала да иде до краја. Ко је био Аикин Бог? На врхунцу моћи то је био бог освете, повређеног женског бића које уместо лепоте којом плени и сија бира таму луциферског мрака и освете. Завођење Јакше је био изазов и симболичка победа јер је зло ударило у најсветлију кућу, дом добрунског протеза. Њено тело се „догодило” и ту треба видети и елементе деловања судбинског и више силе која уједињује паганско и хришћанско јер се телесност повезује са непознатим силама. Аикино објављивање је било „свету насупрот” из ината, али њено биће је било великим делом саткано од страног, непознатог и нејасног порекла јер се „догодило”. Аника трага за својим Богом. Она је у немоћи да га пронађе, па ће у једном

тренутку при врхунцу моћи казати „Осевапио би се ко би ме убио!” Душевни мир није пронашла у освети, фаустовским играма, па овим исказом Аника доказује да није срећна у улози зле жене и да је колико споља лепа толико изнутра чиста. Њен Бог се рађа и као чистоћа сама по себи коју је носила, а никакав успех и инат нису је узнели до висина заснованих на уверењу у исправност злих дела. Ту је слом њеног ината и света у коме се само на први поглед може говорити о жени отпадници, али то је речник становника Вишеграда и Добруна. Она јесте отпадница, али од чега? Хришћанских и патријархалних начела? Не. Аника је „отпадница” од сопствене туге, безнађа неузвраћене љубави која мења своје појавне облике.

Следећи религијски и пагански глас је онај који везан за клетву. Две клетве налазимо које се упућују Аники! Најпре Ристићкина снаха која ће се ритуално онесвестити после клетве и просути кандило и уље да би спасила мужа од Анике. Друга клетва је „клетвено бденије” добрунског протe који носи мантије окренуте наопако и свеће запаљене наопако! Та врста клетвеног бденија је антихришћанска јер није способна да прозре у узвишеност лепоте, проклетство лепоте и неспособности да се прозре у смисао љубави, али и вере и наде која је напустила Анику и њено окружење. У обе клетве показује се слабост средине која није успела да разуме мотиве, узроке и разлоге Аникиног беснила и ината. Ту је питање зашто и колико је успостављен рат између Анике и добрунског протe, па и целе средине? Ко је на страни чијег Бога и да ли је Аникин бог мање важан и драгоцен од свих народних клетвених веровања.

Аникино последње објављивање је било на Малу Госпојину, Богородичин празник где је она седела као царица међу народом, али рекли бисмо као антипод

Богородици међу свецима. То је обрнута слика која призива најдубљи хришћански прекршај везан за лик Богородице и на том месту нема оправдања за гордост којом Аника у име свог бога, бога љубави изазива друштвени скандал. Она је успела да потчини и световну власт у лику кајмакама, али ни то није довољно. Празнина лепоте без љубави оставља Анику смиром и несрећном. После празника Мале Госпојине кад је пред вратима добрунског протe доказала своју силу, моћ и опште обожавање пијаног мушког света Аника није имала више ни једног разлога да се надмеће са средином коју је покорила. После свега и на врхунцу моћи остала је горчина неузвраћене љубави. Смрт је био њен једини излаз, њена вера је била дубоко хришћанска јер је била свесна свог „отпадништва”. Из приповедачевог извештаја видећемо да је Аника изазвала своја два највећа осветника, брата Лалета и Михајла. На известан начин она је наручила сопствено убиство као што ће и сама пре тога рећи једном Турчину: „Осевапио би се ко би ме убио.” Тај севап припао је брату Лалету, а Михајло ће извући из куће црни пекарски нож и опрати на чесми како би разрешио двојство убиства Крстиничиног мужа и Анике. Брат Лале и Михајло, човек коме је поклонила свој емотивни свет, били су једини осветници који су и по традиционалном патријархалном праву имали обавезу и улогу оних који могу да казне неверницу. У том смислу је и Аникино убиство јасно контекстуализовано у друштвену норму традиционалне средине. Нож забоден у груди Анике без икаквог бола је нож који ће забити малоумни брат Лале, али тај исти нож ће са собом понети Михајло као нож који је симболички нож који носи у себи још од пре 8 година када је учествовао у убиству Крстиничиног мужа. Крстиница и Аника у Михајловој свести су жене злочинци, али он је на један или други на-

чин саучесник у тим убиствима. Проклетство Аникине лепоте, мржња према свету, освета коју је сама тражила и на крају добила је освета самој себи и хришћанска и хуманистичка самосвест о злочинима које је починила према бројним мушкарцима и њиховим породицама.

Аника је самосвесни Раскољников који тражи осуду и то осуду два најважнија човека у животу једне жене, брата и вољеног човека. Ту се Аника појављује као проклетство лепоте и усуда несрећне љубави која је направила пометњу у Вишеграду и околини, али никада није добила оно што је био њен једини истински Бог коме се она заклела. То је љубав сама по себи, радост уживања која је одјек љубави путене и лепота телесности тражили су равнотежу у духовној испуњености. У том тражењу између Богојављења, Ђурђевдана, Светог Илије и Мале Госпојине Аника је одустала од живота, љубави и тражила да буде убијена, а не да то сама изврши. Ту је сва трагичност њеног бића које није искључиво луциферовски знак или фаустовски лик већ само један напор тихог, повученог, па изненада објављеног бића као савршенство телесности и сексипилности. И када после њеног убиства за који се ни власт није превише интересовала остане закључен случај у коме се неће чак ни трагати за убицом, што је преступ средине према начелима хуманости, остаће закључак и чуђење вишеградског кајмакама: „Чудо! Од толике лепоте ништа није остало!”

На том месту где друштво ћути пред смрћу једне жене затвара се круг у коме од лепоте није остало ништа, средина се вратила у свој првобитни положај као у бајкама где се после нарушеног реда успоставља мир, али нигде питања и запитаности шта су били узроци Аникиног објављивања свету и смрти за коју су осумњичена два најважнија мушкарца у њеном животу! Аникин бог је бог љубави саме по себи и немоћи

средине да „укроти”, а суштински да „излечи” рањену лепоту и неузвраћену љубав. Бог коме се обраћа Аника је хришћански бог од кога се она одметнула и на крају се вратила Христу који јесте сама љубав и милост свесна греха и грехова које је починила. Љубав је није пронашла! Михајло је закаснио! И ту је одговор. Да је Михајло стигао пре Лалета љубав би можда била узвраћена, она би се покајала, али стигао је брат осветник и онај који према традиционалном праву брани част породице и свих женских чланова домаћинства! Преступнике или прељубницу или свако друго женско биће које погази традиционална начела хришћанског и патријархалног света кажњавају отац или браћа. Нож је био у Лалетовим рукама и он је тај који је у контексту традиције наше народне књижевности и чврстих окова патријархалне заједнице био једини који може и треба да пресуди или спаси женског члана заједнице. Аникин бог је хришћански, покајнички и традиционални јер ни сама није могла да изврши самоубиство противно начелима православља већ је убиство тог зла у себи препустила брату или вољеном човеку. Аникин бог је бог несрећне, трагичне љубави и опаког ината који је морао да се заврши смрћу. Касаба је одахнула, а самосвесна „отпадница” је кажњена руком онога који је изнад сваке духовне и световне власти, у рукама брата заштитника и осветника.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Андрић 1971: Андрић, Иво. „Аникина времена”. *Приповејке*. Нови Сад-Београд, Нови Сад: СКЗ, 1971.
- Проп 2013: Проп, Владимир. *Морфологија бајке*, превели Петар Вујачић, Радован Матијашевић. Београд: ХХ век, 2013.

Стојановић 2003: Стојановић, Драган. *Лејла бића Иве Андрића*. Нови Сад, Подгорица Платонеум, ЦИД, 2003.

Чајкановић 1973: Чајкановић, Веселин. *Мий и религија у Срба*. Београд: СКЗ, 1973.

Svetlana Šeatović

WHO IS ANIKA'S GOD?

In addition to the resistance to the patriarchal environment, Anika's profile is seen as a form of Luciferian action that is set against the Orthodox priest Pop Vujadin. The seduction of Pope Vujadin and Anika's curse of beauty are forms of action by non-Christian forces. Anika is a woman of spite who invokes God and in this work we have shown that she is the force to which she addresses. Andrić brought a picture of a prostitute, a penitent and a victim in the character of Anika. The ritual murder of Anika is a kind of killing of an evil force that intersects pagan and Christian beliefs in Bosnia and Dobrun. Who was Anika's God? It is a question of religious and psychological profile, which is the Christian god of love, but unrequited and arbitrary punishment, which he leaves to the traditional principles of the patriarchal family, the avenging brother and protector.

Татјана Самарџија
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
tatjana.g.samardzija@gmail.com

UDK 821.163.41-32.09 Andrić I.

Оригинални научни рад

СТО ГОДИНА КАСНИЈЕ: РЕЛИГИЈСКИ АСПЕКТИ У АНДРИЋЕВОМ „ПИСМУ ИЗ 1920. ГОДИНЕ”¹

У оквиру научног скупа „Андрић и религија” (2020), разматрамо на који начин Андрић у приповеци „Писмо из 1920. године” развија критику религије, и то повезујући сложене концепте 'Јевреји', 'Ернст Хекел', 'Прометеј', 'атеизам', 'Каин (и Авељ)' и 'Шпански грађански рат' у две супротстављене изотопије: /верска мржња/ и /а(нти)теизам/. Исто тако, значајан део писма Макса Лефенфелда представља отворену критику међуконфесионалне братске мржње у Босни. Наша анализа показује да верска мржња проистиче из изостанка аутентичног верског искуства, и ту унутар верског система који преузима ауторитет самог Бога.

Кључне речи: Андрић, религија, Ернст Хекел, саблазан, вера, мржња, атеизам, Прометеј, Каин.

¹ Овај рад је настао у оквиру научног пројекта *Романистика и словенски језици, књижевности и културе у контиакти и дисконтиакти* (бр. 18/1-17-8-01), који је делимично финансиран од стране Универзитетске агенције за франкофонију (AUF) и Амбасаде Француске у Србији.